

Streszczenie

Celem pracy jest odpowiedź na pytanie, czy i na jakich warunkach Górny Śląsk mógłby być określony jako *locus theologicus*. Aby cel ten został zrealizowany, w pracy zostaje podjęte zadanie teologicznej interpretacji tetralogii gliwickiej Horsta Bienka. Jak łatwo zauważyć, praca ma zatem trzy punkty wyjścia, z których każdy odzwierciedla się w jej tytule.

Pierwszym z nich jest teologia. Na pierwszy rzut oka Górny Śląsk i tetralogia gliwicka stanowią nieoczywisty przedmiot badań teologicznych. Jednakże od Soboru Watykańskiego II kierunek ku światu, ku kulturze, jest dla teologii jak najbardziej naturalny i pożądany. Ściśle z tym związany jest proces poszerzania się spektrum topiki teologicznej, a więc miejsc, które teologia może badać i czerpać z nich. W tym właśnie miejscu ustawiona jest niniejsza praca jako teologiczno-fundamentalna: zwracając swoje zainteresowania ku światu i ku literaturze, dąży do zbadania jeszcze jednego miejsca teologicznego.

Drugim punktem wyjścia dla rozprawy jest wieloaspektowe zjawisko Górnego Śląska, jednej ze środkowoeuropejskich krain pogranicza, tragicznie doświadczonej przez dziejową katastrofę wieku dwudziestego, obecnie będącej ciągle w drodze ku swej tożsamości, ciągle zatem stającej się sobą, czego wyrazem jest górnośląska literatura. Z drugiej strony Górny Śląsk pomimo swojej nieoczywistości i wewnętrznej różnorodności, podlega bardzo często przewidywalnym i schematycznym interpretacjom.

Trzecim wreszcie punktem wyjścia jest narracja. Tetralogia gliwicka, cykl powieściowy autorstwa Horsta Bienka (1930-1990), uważany jest za najważniejsze dzieło literackie Górnego Śląska, najlepiej oddające specyfikę krainy. Akcja tetralogii gliwickiej ma miejsce w krytycznym momencie górnośląskiej historii – nie tylko dwudziestowiecznej. Rozpoczyna się w noc wybuchu drugiej wojny światowej, a epilog swój odnajduje zimą roku 1945, w momencie *finis Silesiae Superioris*, „końca Górnego Śląska”.

Rozdział pierwszy pracy poświęcony jest powyższym kwestiom. Jest więc w nim mowa o soborowym otwarciu teologii. Doprecyzowane jest również często niedbale stosowane pojęcie „Górny Śląsk”. Wreszcie jest w nim dokonany przegląd górnośląskiej literatury, zmagającej się

ciągle ze stereotypami i poszukującej dla regionu nowych i „innych” interpretacji, często w obszarze myśli postmodernistycznej i postsekularnej.

W rozdziale drugim nakreślony jest teologiczny horyzont, w jakim prowadzona będzie interpretacja, dla którego ogólną nazwą jest *Postmodern Theology*. Ma to ścisły związek z trzema kwestiami. Pierwszą z nich jest specyfika zadania stojącego przed pracą, zakładająca wielokrotne przekraczanie granic pomiędzy teologią, literaturą a regionem. Drugą – postmodernistyczny intelektualny klimat epoki, a w tym górnośląskiego namysłu nad regionem. Trzecią – zaskakujące teologiczne wezwanie, jakie płynie z samej tetralogii gliwickiej. *Postmodern Theology* jest przedstawiona na tle najistotniejszych kwestii myśli ponowoczesnej – odwrotu od metanarracji, krytyki metafizyki, zmagania się ze świeckością i odczarowaniem świata.

W rozdziale trzecim następuje przejście od ogólnego horyzontu do konkretnego już paradygmatu. Jest nim hermeneutyczna *Postmodern Theology* ściśle związana z myślą Paula Ricœura. Najpierw przedstawiona jest w zarysie myśl francuskiego filozofa, szczególnie w obszarze teorii tekstu i interpretacji oraz symbolu i mitu. Dalej, sformułowany zostaje paradygmat dla teologicznej interpretacji, a w jego ramach: zwrot hermeneutyczny i lingwistyczny, relacja teologii i literatury, teologiczna rola języka figuratywnego: metafory, symbolu i narracji.

Rozdział czwarty jest również przejściem: od teorii paradygmatu do praktyki zastosowania dostarczonych przezeń narzędzi w toku interpretacji. Jest opisem metod w działaniu, a więc „mapą” interpretacji, której drogę wytycza Ricœurowska koncepcja potrójnej *mimesis*. W oparciu o tę koncepcję w konfiguracji narracyjnej tetralogii gliwickiej zostaje zidentyfikowana rozbudowana metafora historii zbawienia.

Jej szczegółowemu omówieniu poświęcony jest rozdział piąty. W trzech etapach, obejmujących wątki rajske, wielkopiątkowe i apokaliptyczne, pokazane jest w jaki sposób narracyjna konfiguracja tetralogii gliwickiej Horsta Bienka może stanowić metaforyczny obiekt do spoglądania na historię zbawienia i jak jednocześnie historia zbawienia, funkcjonująca jako „niewidzialny *mythos*” tetralogii gliwickiej, pozwala na zupełnie nowe i nieoczekiwane sposoby odczytywać tę narrację.

Rozdział szósty rozpoczyna się od zidentyfikowania „rozbitego zakończenia” interpretowanej narracji, które, jak się okazuje, przeczy sensowności całej metafory. W trzech etapach omówione

zostają dalsze symptomy tej autodestrukcji znaczenia tekstu: najpierw zjawisko, które określony został jako Czarna Pascha, dalej, zakłócenie linearności czasu opowieści i zjawienie się w niej czasu cyklicznego, zakładającego wieczność cierpień, wreszcie, oznaki zmierzania całej narracji ku nicości, radykalnie przeciwnego chrześcijańskiej wizji zbawienia. Ścieranie się opozycji, w którym jedno znaczenie obaliło znaczenie przeciwne, doprowadza interpretację do punktu aporii, w którym wyciąganie teologicznych wniosków z tekstu byłoby niemożliwe. Punkt ten, określony jako pustynia, staje się zarazem punktem wyjścia rozdziału ostatniego

W rozdziale siódmym zostaje podważona dialektyka wykluczających się odczytów i następuje odkrycie żywej metaforyczności tekstu, funkcjonującej pomimo odkrytych symptomów śmierci i nicości. W tym celu dokonana zostaje pewna transgresja, polegająca na wykroczeniu poza tradycyjną linearność odczytu. Zgodnie ze strategiami dekonstrukcji interpretacja skupia się na wyizolowanych z całości, marginalnych, peryferyjnych cząstkach opowieści, układających się w nową, inną linearność wytyczoną przez odkrytą w nich symbolikę. Z tych ostatnich odkryć dokonanych w tekście wyciągane są najistotniejsze teologicznie wnioski.

Odpowiedź na pytanie o Górny Śląsk jako miejsce teologiczne, mająca być udzieloną w oparciu o interpretację tetralogii gliwickiej, przedstawiona zostaje w formie trzech kwestii. Pierwsza z nich dotyczy, związku narracji z fenomenem Górnego Śląska, druga i trzecia dotyczą obecności w tym fenomenie takich właściwości, które mogłyby ukonstytuować w nim miejsce teologiczne. Rozwiązanie wszystkich tych trzech kwestii, zgodnie z przyjętym w tej pracy paradygmatem, wpisane jest w koncepcję potrójnej *mimesis* Paula Ricœura. Proces rekonfiguracji (*mimesis* III), który jest ukoronowaniem każdej lektury pozwala na to pytanie odpowiedzieć twierdząco.